

Velkomst – Seminartale

Ærede forsamling,

Velkommen til samerettsseminar, som holdes her i Trondheim, Sør-Sápmi, i forbindelse med det samiske 100-årsjubileet!

For Domstoladministrasjonen og Det Samiske Forum er en stor glede at så mange har kommet hit i dag og at dere på denne måte bidrar til et økt fokus og en bedre forståelse for samerettens betydning.

En bredere forståelse er også nødvendig fordi vi vet at det samiske området er vidstrakt og at mange samer bor utenfor det som i dag betegnes som det samiske forvaltningsområde. Mange samer bor også her i Trondheim og i de andre storbyene.

På et seminar om samerett kan det innledningsvis passe å komme med noen bemerkninger om de problemstillinger man står overfor når retten skal vurdere samerettslige spørsmål.

Sameretten er på mange måter et utfordrende rettsområde, særlig fordi dens rettskilder ofte kan befinne seg i utkanten eller til og med utenfor der de normale norske rettskilder finnes. Andre steder i verden der man har urfolk, er det vanlig å ta et rettspluralistisk utgangspunkt, noe som innebærer at statens rettssystem er åpen for flere enn bare én rettskultur, noe som i seg selv forteller oss at slike saker bør vurderes ut fra et mer åpent rettskildebilde enn ellers.

Høyesterett har i flere saker fulgt en slik åpen metodetilnærming. Jeg trekker frem tre dommer som eksempel på dette. Den første dommen ble avsagt så tidlig som i 1979, den såkalte Stifjell og Varfjell-saken. I vurderingen av om et erstatningskrav var foreldet, gjorde Høyesterett da et unntak fra foreldelsesreglene, ved at det med utgangspunkt i de samiske partenes rettsvillfarelse, godtok kravet, selv om det etter vanlige regler måtte anses foreldet. Høyesterett uttalte da følgende om de sakens parter - i min oversettelse:

"Lenge har de måttet ha en følelse av at det var forbundet med vanskeligheter å gjøre rettigheter gjeldende overfor storsamfunnet."

Samme tilnærming synes Høyesterett å ha hatt i Svartskogdommen, i vurderingen av om befolkningen bruk av området gav grunnlag for å tilkjenne eiendomsrett, eller slik førstevoterende, Matningsdal, formulerte det – i min oversettelse:

"Etter min mening må den altomfattende bruken som er beskrevet foran, få større rettslige konsekvenser: Hadde en tilsvarende bruk vært utøvd av personer med annen bakgrunn, ville den ha avspeilt at de mente å eie området. Samene, som har utgjort den dominerende del av Manndalens befolkning, har derimot med sin kollektive ressursutnyttelse ikke samme tradisjon for å tenke på eiendomsrett."

Selbuddommen må selvsagt også nevnes, idet den som plenumsdom må anses å ha hatt stor betydning, og banet vei for den tilnærming som senere samme år fremkom i den nevnte Svartskogdommen.

Jeg nevner også at Utmarksdomstolen for Finnmark i en fersk dom om bygdefolks rett til forvaltning av bruksrettigheter, med utgangspunkt i folkerettslige regler, kom til at – i min oversettelse:

"man ved anvendelsen av intern norsk tingsrett på det foreliggende saksforholdet, må ta tilbørlig hensyn til samisk sedvanemessige bruk og samiske rettsoppfatninger"

Sammenfatningsvis mener jeg at man etter dette må kunne reise spørsmålet om det ikke i norsk rett er en generell metoderegel som sier at det i behandlingen av samiske rettsspørsmål foretas en vurdering av om de ordinære norske rettsinstitutter eller normer i sin alminnelighet må tilpasses på en måte som ivaretar den samiske rettskultur, slik grunnloven forutsetter, og slik det også fremkommer av artikkel 42 i FNs urfolkserklæring. En slik metoderegel vil da selvsagt måtte gjelde for alle domstoler og for alle saker der dette er aktuelt.

Utfordringen blir da å klargjøre hvilken vekt samiske sedvaner og rettsoppfatninger skal gis, og hvordan disse rettskilder skal utdypes og forstås.

Ut fra Høyesterettspraksis er det klart at samiske sedvaner er akseptert som en relevant rettskilde, samtidig som man har eksempler på at det kan være vanskelig å få tak i sedvanens innhold og betydning for samfunnet. Ett eksempel på dette er saken om yngste barns fortrinnsrett i reindriften, som Høyesterett behandlet i 2011. Etter min mening er denne saken et eksempel på at det fortsatt er et stort behov for en nærmere klargjøring av de samiske sedvaners betydning, når sedvanen skal vurderes og harmoniseres mot de øvrige rettskilder.

Sedvanens fasthet og kvalitet vil selvsagt også gjelde for samiske sedvaner, slik det fremkom i den nevnte dom. Jeg ser det imidlertid slik at når man skal foreta den nærmere utdyping av sedvanens betydning innen de enkelte rettsområder, vil det være riktig å ta hensyn til at sedvaner har en dynamisk karakter - de gode sedvaner er nettopp de som tilpasser seg "tida og tilhøva". I et dynamisk perspektiv er det også viktig å være klar over at fornorskingspolitikken over tid kan ha skjøvet de samiske sedvaner i bakgrunnen, men at disse kan bli mere synlige, i takt med den pågående kulturelle revitaliseringsprosess.

Sett ut fra et samisk perspektiv vil også rettsoppfatninger være en viktig, selvstendig rettskilde. Dette fordi samiske rettsoppfatninger, med unntak for de saker der man har hatt grundige konsultasjoner med Sametinget og de samiske lokalsamfunn, ofte ikke er undersøkt og hensyntatt under lovforarbeidene. Når samiske rettsoppfatninger fortsatt kan være lite omtalt i litteraturen, vil det dessuten kunne være behov for å få en nærmere vurdering ved bruk av sakkyndige og andre representanter med kjennskap til det samiske samfunnsliv.

Jeg har allerede vært inne på folkerettens betydning for samiske rettsspørsmål, noe som er et sentralt tema for dette seminaret. Jeg skal for egen del begrense meg til å gi uttrykk for at det i sin natur er klart at viktige menneskerettighetsprinsipper, som forbud mot etnisk diskriminering, retten til selvstyre og kulturvern, har stor betydning for urfolks rettssikkerhet, og at det vil være en viktig utfordring for domstolene og den enkelte dommer å vurdere hvordan disse prinsippene skal avveies og harmoniseres mot loven og øvrige rettskilder, slik det i hver enkelt sak vil være riktig å gjøre.

Jeg ser derfor med spenning frem til å høre hva våre utmerkede innledere, høyesterettsdommer Cecilie Østensen Berglund, professor Mattias Åhren og høyesterettsdommer Arnfinn Bårdsen vil mene om de samerettslige spørsmål.

Språk er etter min mening ikke bar et rent kommunikasjonsmiddel, for å gi en forklaring om hva som har skjedd og hva man mener. Språket, med sine ord, termer og uttrykksmåter, må i seg selv oppfattes som en kulturell kilde, og dermed også en rettskilde. Det er derfor helt på sin plass at de samiske språk er tema på et samerettsseminar, og jeg har store forventninger til hva advokat og leder av advokatforeningen, Jens Johan Hjort, og politimester Ellen Katrine Hætta vil fortelle oss om språkernes betydning for behandlingen av samiske saker. De var også medlemmer av det samiske språkutvalg, hvis utredning nå er ute til høring, og jeg benytter anledningen her til å anmode alle om å sette seg inn i utredningen og komme med høringsuttalelse innen fristen som er 15. mars i år.

Rettsliggjøringen av samfunnet, eller "The Judicialization of Politics" som man sier på engelsk, er et tema som diskuteres i store deler av verden, ikke minst i Latin-Amerika, der det ofte er koblet til urfolks rettigheter, utøvd i et samspill mellom den Interamerikanske menneskerettighetsdomstol og de statlige domstoler.

På dette seminaret er det derfor svært naturlig og interessant å få en innledning om forventninger til domstolene ut fra et samepolitisk ståsted.

De fleste har vel fått med seg at Aili Keskitalo ikke lengre er president i Sametinget, noe som skjedde etter at dette seminarprogrammet var ferdig planlagt. Vi er imidlertid blitt informert om at det i samråd med den nye presidenten er avklart at Keskitalo likevel holder innlegget her, noe vi som arrangører ikke har hatt noen problemer med å slutte oss til.

Domstoladministrasjonen har hele tiden vært meget positiv til å utvikle den samiske dimensjon i domstolene, ikke minst ved kompetansehevingstiltak. Domstoladministrasjonen har også ved denne anledning støttet ideen om å holde et jubileumsseminar og til dette satt inn betydelige ressurser. På vegne av Det Samiske Forum takker jeg for denne støtte, som også kommer til uttrykk ved at Domstoladministrasjonens styreleder har tatt på seg å være seminarets ordstyrer!

Tusen takk for oppmerksomheten!